

skutere den med fagfæller, således at man i fællesskab kan konkretisere principperne om pointestyring og anvendelsen af diverse værktøjer på ens eget fagområde.

Jeg har også nogle indvendinger. Nogle af de problemer, man støder på i universitetsundervisningen, er kun sporadisk behandlet. Det gælder for eksempel ujævne deltagerforudsætninger, mulige modsætninger mellem lærerstyring og studenteraktivitet, og forholdet mellem skriftlighed versus mundtlighed i undervisningen. Samtidig får man ind imellem indtrykket af, at man kan planlægge sig ud af alle pædagogiske problemer. Her ville jeg have foretrukket en tydeligere fokusering på dilemmaer.

Der kunne godt være gjort mere ud af uortodoks undervisning, for eksempel dialogbaseret undervisning i kombination med pointestyring. Udgangspunktet er hele tiden det konventionelle: læreren står ved pulten og skal formidle forståelsen.

Hvad det tekniske angår, er forfatteren skidt hjulpet af forlaget Samfundslitteratur: bogen er uskønt opsat, med meterhøje sidetal klasket helt ud margenen og en trist typografi. Registret er dårligt, lavet af en maskine og ikke set ordentligt efter; definitionen af kernebegrebet "situationel forståelse" findes for eksempel på side 21, men den henvisning leder man forgæves efter i registret, der dog "kompenserer" ved at henvise to gange til side 31.

Georg Sørensen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Erik Ib Schmidt, *Miljøpolitik - hvorfor og hvordan?*, København: Spektrum, 1995, 175 s., kr. 128,00.

Der er megen samfundsvidenskab, som har et noget puritansk forhold til selve indholdet i den politiske debat. Det antages således at være legitimt for en politolog eller en sociolog at fortælle, hvilke *holdninger* denne eller hin har om dette eller hint, eller - endnu bedre - at vise, hvilke *interesser*, der har påvirket eller fremover vil påvirke bestemte beslutninger. Økonomerne taler tilsvarende puritansk om private *præferencer*, der skal aggregeres på eksisterende eller virtuelle markeder, og de udviser stor behændighed i forsøgene på at skjule enhver stillingtagen i værdimæssige spørgsmål. Der spørges kun sjældent direkte til holdningernes rimelighed eller til interessernes væsentlighed og legitimitet, og folks præferencer blander man sig jo da ikke i.

Kodeordet for sådanne puritanere er værdifrihed, og antagelsen er, at man med sin indirekte tilgang til politikken kan holde sig neutral i forhold til de mange forskelligartede ønsker, idealer og livsformer, som karakteriserer et moderne samfund. Ved at a- eller irrationalisere enhver værdimæssig stillingtagen og reducere den til at være blot et udtryk for subjektive holdninger og præferencer synes man at kunne unddrage sig eller holde sig neutral i den politiske diskussion. I realiteten påvirker man imidlertid derved den offentlige diskussion i en bestemt - og sjældent særlig heldig - retning, så det politiske kommer til at fremstå som en kamp mellem en lang række hver for sig lige arationelle holdninger, interesser og præferencer.

Også Erik Ib Schmidt lægger i sin nye bog om miljøpolitik ud med at gøre værdifrihed til præmis - med udgangspunkt i en tolkning af værdier som blot subjektive projektioner. Heldigvis glemmer han hurtigt dette udgangspunkt og giver sig i stedet til seriøst og direkte at diskutere

skutere den med fagfæller, således at man i fællesskab kan konkretisere principperne om pointestyring og anvendelsen af diverse værktøjer på ens eget fagområde.

Jeg har også nogle indvendinger. Nogle af de problemer, man støder på i universitetsundervisningen, er kun sporadisk behandlet. Det gælder for eksempel ujævne deltagerforudsætninger, mulige modsætninger mellem lærerstyring og studenteraktivitet, og forholdet mellem skriftlighed versus mundtlighed i undervisningen. Samtidig får man ind imellem indtrykket af, at man kan planlægge sig ud af alle pædagogiske problemer. Her ville jeg have foretrukket en tydeligere fokusering på dilemmaer.

Der kunne godt være gjort mere ud af uortodoks undervisning, for eksempel dialogbaseret undervisning i kombination med pointestyring. Udgangspunktet er hele tiden det konventionelle: læreren står ved pulten og skal formidle forståelsen.

Hvad det tekniske angår, er forfatteren skidt hjulpet af forlaget Samfundslitteratur: bogen er uskønt opsat, med meterhøje sidetal klasket helt ud margenen og en trist typografi. Registret er dårligt, lavet af en maskine og ikke set ordentligt efter; definitionen af kernebegrebet "situationel forståelse" findes for eksempel på side 21, men den henvisning leder man forgæves efter i registret, der dog "kompenserer" ved at henvise to gange til side 31.

Georg Sørensen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Erik Ib Schmidt, *Miljøpolitik - hvorfor og hvordan?*, København: Spektrum, 1995, 175 s., kr. 128,00.

Der er megen samfundsvidenskab, som har et noget puritansk forhold til selve indholdet i den politiske debat. Det antages således at være legitimt for en politolog eller en sociolog at fortælle, hvilke *holdninger* denne eller hin har om dette eller hint, eller - endnu bedre - at vise, hvilke *interesser*, der har påvirket eller fremover vil påvirke bestemte beslutninger. Økonomerne taler tilsvarende puritansk om private *præferencer*, der skal aggregeres på eksisterende eller virtuelle markeder, og de udviser stor behændighed i forsøgene på at skjule enhver stillingtagen i værdimæssige spørgsmål. Der spørges kun sjældent direkte til holdningernes rimelighed eller til interessernes væsentlighed og legitimitet, og folks præferencer blander man sig jo da ikke i.

Kodeordet for sådanne puritanere er værdifrihed, og antagelsen er, at man med sin indirekte tilgang til politikken kan holde sig neutral i forhold til de mange forskelligartede ønsker, idealer og livsformer, som karakteriserer et moderne samfund. Ved at a- eller irrationalisere enhver værdimæssig stillingtagen og reducere den til at være blot et udtryk for subjektive holdninger og præferencer synes man at kunne unddrage sig eller holde sig neutral i den politiske diskussion. I realiteten påvirker man imidlertid derved den offentlige diskussion i en bestemt - og sjældent særlig heldig - retning, så det politiske kommer til at fremstå som en kamp mellem en lang række hver for sig lige arationelle holdninger, interesser og præferencer.

Også Erik Ib Schmidt lægger i sin nye bog om miljøpolitik ud med at gøre værdifrihed til præmis - med udgangspunkt i en tolkning af værdier som blot subjektive projektioner. Heldigvis glemmer han hurtigt dette udgangspunkt og giver sig i stedet til seriøst og direkte at diskutere

de værdier, som er centrale i den miljøpolitiske debat - med den udtrykkelige pointe, at miljøpolitiske beslutninger må være velmotiverede og kunne begrundes på en alment forståelig måde. I stedet for at reducere miljøpolitik til en kamp mellem forskellige forud fastlagte privatpræferencer eller interesser - for eksempel „miljøinteresser“ vs. „erhvervsinteresser“ - går han således direkte til spørgsmålet om, hvordan man kan foretage en fornuftig, fælles prioritering mellem en række værdier og hensyn i lyset af den stadig større påvirkning af vore omgivelser.

Erik Ib Schmidt lægger ud med at kortlægge de værdier, som har en afgørende betydning i forbindelse med miljøpolitiske beslutninger. Kortlægningen må siges at være mere præget af bredde end af egentlig dybde, men den munder dog ud i en nyttig checkliste over, hvad det egentlig er, der er så væsentligt ved miljøpolitikken. Blandt de „værdifamilier“, som behandles (med udstrakt brug af eksempler) kan nævnes sundhed, frihed, sikkerhed og tryghed, rekreativ værdi, ressourcemæssig og instrumentel værdi, oplevelsesmæssig og æstetisk værdi, erkendelses- eller „nysgerrighedsmæssig“ værdi, religiøs værdi osv.

Forud for kortlægningen bekender Erik Ib Schmidt sig som en slags pragmatisk antropocentriker, der kun vil have sit øje rettet mod menneskelige behov og værdier. Det kan man også komme ganske langt med, især når man - som her - ikke alene koncentrerer sig om meget snævre nyttemæssige hensigter. Det får dog blandt andet den noget mærkværdige konsekvens, at for eksempel modvilje mod dyremishandling må omfortolkes fra at være et ubehag ved at se dyr lide til at være en art projektion af egne følelser over på dyrene. Disse fratages nemlig - med en metafysisk bastantheit, som

næppe er set siden 1700-tallet - enhver mulighed for at have den slags.

Bogens centrale tema er som nævnt spørgsmålet om, hvordan prioriteringer mellem forskellige værdier skal foretages. De afsnit, der behandler dette spørgsmål, forekommer mig at være bogens mest interessante, selv om lidt mere systematik sine steder ville have været både ønskværdig og mulig. Der nævnes således mindst syv forskellige tilgange i en ikke særlig gennemskuelig orden.

I den *første* tilgang fordres alle prioriteringer overladt til markedet, der antages at afspejle folks værdimæssige præferencer i kraft af en forskelligartet købevillighed. Denne tilgang, som vies et helt kapitel, afvises imidlertid af en række grunde, der kan sammenfattes i en manglende overensstemmelse mellem prisforhold og værdiforhold. Heller ikke gennem den *anden* tilgang, hvor man udvider markedet med et såkaldt skyggeprismarked (gennem for eksempel Willingness-To-Pay undersøgelser), løses dette problem. Erik Ib Schmidt sammenligner ganske præcist sådanne WTP-undersøgelser med at gå over åen efter vand: Man vælger en indirekte vej, selv om man har muligheden for at spørge folk direkte om deres værdimæssige prioriteringer i relevante situationer.

To andre prioriteringsmåder afvises i få ord. Det gælder dels den *tredje* tilgang, aggregeringen gennem magtkamp, der dårligt harmonerer med ønsket om alment forståelige begrundelser for miljøpolitiske beslutninger, dels den *fjerde* tilgang, en konservativ og ureflekteret fastholdelse af gamle normer og vaner, der vanskeligt lader sig forene med tilstedeværelsen af dynamiske samfund i bestandig udvikling.

Knapt så afvisende er Erik Ib Schmidt derimod over for en *femte* tilgang: tanken om at etablere en form for point-

system for prioriteringer inden for miljøområdet, som en slags parallel til visse utilitaristers ønske om at indføre et QUALY-indeks på sundhedsområdet. Han uddyber imidlertid ikke tanken, hvad der for mig at se heller ikke synes at være megen grund til. Opmærksomheden koncentrerer derfor forståeligt nok om de to sidste tilgange, som gensidigt supplerer hinanden, nemlig for det *sjette* hvad jeg vil kalde en slags dyds- eller dømmekraftetisk tilgang, og for det *syvende* en slags proceduraletisk tilgang.

Betegnelserne er ikke Erik Ib Schmidts egne. I stedet for dydsetik taler han om seriøse eller ansete personer, gode bedømmelsesudvalg, dygtige politiske ledere osv., der kan opfatte og registrere kvaliteter og signaler, afveje værdier, pege på nye veje og optræde som vejvisere. Og i stedet for at tale om proceduraletik taler han om de politiske beslutningsprocesser som pyramidalsk opbyggede systemer, hvor den politiske leders prioriteringer afprøves i mange forskellige instanser, hvis værdimæssige grundlag har udkrystalliseret sig gennem årtiers problemløsningsarbejde og i den brede offentlighed med alle dens forskellige sensorer i form af frivillige organisationer og engagerede enkeltpersoner. Karakteristisk for de to tilgange er, at de fastholder politiske beslutninger som politiske beslutninger i stedet for at reducere eller omdefinere dem til alt muligt andet.

Diskussionen af prioriteringsmåder afløses i nogle af de sidste kapitler af en diskussion af valg af styringsmidler. Det er nok den del af bogen, som er mindst interessant, blandt andet fordi emnet er blevet gennemtrawlet på kryds og tværs i et hav af publikationer det seneste tiår. For den uindviede gives dog et udmærket første overblik. Desuden er bogen også her krydret med et væld af eksem-

pler, hvor miljøpolitik befinder sig i et krydsfelt mellem forskellige hensyn og værdier. De færreste vil nok være enige i alle konklusioner, men som Erik Ib Schmidt til stadighed pointerer: en eventuel uenighed må kunne begrundes. Det vil ikke være nok blot at luften sine præferencer eller interesser.

Finn Arler
Humanistisk Forskningscenter
„Menneske og Natur“
Odense Universitet

Erik Oddvar Eriksen (red.), *Deliberativ Politikk. Demokrati i teori og praksis*, Oslo: Tano, 1995, 255 s.

Denne udgivelse leverer et solidt bidrag til demokratidebatten i almindelighed og den hurtigt ekspanderende diskussion om det deliberative demokrati i særdeleshed. Og i modsætning til så meget anden litteratur på det felt udmærker den sig ved at skabe forbindelse mellem teoriens og den praktiske politiks planer.

Også ud over det rent redaktionelle har redaktøren, Erik Oddvar Eriksen sat sit tydelige præg på bogen. Ikke blot har han forfattet to af bogens i alt ni kapitler. Han har også på forskellig vis haft en finger med i spillet i de fleste af de øvrige bidrag. Han er medoversætter af kapitel 2 forfattet af Jürgen Habermas, og derudover fremgår det, at han i stort omfang har bidraget med kommentarer til de øvrige kapitler, som desuden er rige på referencer til forskellige af Oddvar Eriksens egne arbejder. Derigennem er fremkommet en høj grad af homogenitet, som letter læsningen og tilegnelsen af de forskellige bidrag. At der med hensyn til præsentation og diskussion af nogle cen-